

על פיתוח מטעי התמרים בערבה*

ש. בן-יהושע, המחלקה לאחסון פירות וירקות מינהל המחקר החקלאי

מהמאמצים האלו נכשל, אולם גם מכשלונות אלו הופק הלקח החיוני לגבי ענפי החקלאות המתאימים לערבה, שיטות הגידול והקרקע המתאימים.

עבדנו למעשה לבדנו עם פיקוח תקציבי של מנהל חבל הערבה במחלקת ההתישבות של הסוכנות. משרד החקלאות עדיין לא הגיע אז לערבה. כמובן שיכולנו לפנות בשאלות למומחים למיניהם "בצפון", ואלו גם נענו בשמחה ואפילו הסכימו לבוא לבקרנו אם מפקח החבל ארגן רכב עבורם, כי הקשר התחבורתי היה מאוד מסובך. אולם בביקור כזה שמענו בעיקר על השינויים בין המדבר שלנו לחקלאות "הצפון", כיון שלא היה כל ידע חקלאי קודם מאיזור זה. באופן טבעי התחילו בערבה במשק המעורב, כפי שהיה מקובל בצפון, אולם, בניגוד מסוים לנתונים בשטח, והתוצאות החקלאיות היו גרועות. זכורני שקיץ אחד אחי בא לבקרני (כיום הוא אחד הרפתנים הפוריים ברעיונותיו ובביצועיו), הטמפרטורה היתה 43 מ"צ בצל. הוא סיכם את הביקור בבדיחה שבמדבר הזה יכולות לגדול רק שממיות, לטאות וחרדונים. ואמנם בקיץ הכל היה מתייבש, למדנו מהר שאנו חייבים להתבסס רק על החורף; ובעונה זו היה למדבר שלנו יתרון על החקלאות בצפון. התמרים שבסבחה לא משכו תשומת לב, אולי בגלל הסיבה הפשוטה שענף זה לא היה מוכר במקום מגוריו של המפקח. כבוגר בית-ירח ותלמידו של סטולר, מומחה התמרים, נאבקתי והצלחתי במאמץ ש"שיגע" את המפקח מהסוכנות, להשיג כמאה חוטרם. רוגז המפקח גבר שבעתיים כשראה שבמקום לרכז את התמרים בחלקה אחת באופן "מסודר", "בילגנתי" את ההשקעה הכספית העצומה בנטיעות נסיון בכמה סוגי קרקע. היינו מאד מוטרדים משכבות הגבס שהיו מצויות בעומק 20-150 ס"מ. הגבס היה קשה כבטון ותיארנו ששורשי התמר לא יחדרו דרכו; לכן ניסינו כמה סוגי קרקע. נוסף לכך

"עלון הנוטע" הראשון בשנת תשמ"ה, שהוקדש ל-50 שנה לגידול התמר בארץ, או ליתר דיוק לחידוש גידול התמר במשק העברי בארצנו, היה עבורי טיפול רב עוצמה בנוסטלגיה. נהניתי מאד לקרוא את התיאור העובדתי המפורט המתאר את התהליך המפואר הזה. אולם "אליה וקוץ בה", והקוץ הוא שהצעירים בינינו עשויים לחשוב: "כמה נפלא היה פעם ואילו כיום הכל אחרת..." וקוץ זה דקר אותי מספיק חזק כדי לעוררני לכתוב משהו מנסיוני האישי המועט, ששייך לפרשה אחת מאלו שתוארו בעיתון היובל; הפרשה קשורה ללידת מטעי התמרים בערבה. באותה תקופה שרתתי בצה"ל כמפקד מחלקת "המושביקים" ואחר כך כרכז משק בהיאחזות עין רדיאן, שהתאזרחו אחר כך לקיבוץ יוטבתה.

אדגיש כאן רק חלק מהתלאות של חידוש התמר בערבה, ואת הדרך המאד לא צפויה בה התגברנו עליהן. אני מרגיש חובה לחברי לצוות בעין רדיאן לתאר את התרומה של ההיאחזות לפיתוח התמרים ולישוב הערבה, שדומני שלא זכתה לתיעוד נאות. אין חולק כיום על העובדה שהיאחזויות הנח"ל היו המנוף ההכרחי לישוב הערבה. ישוב אזרחי כמו עברונה לא התמודד עם הקשיים והתפרק, למרות שזכה לתמיכה של ארגון שחל של מפא"י. הדיווג של צה"ל והחזון ההתישבותי יצר את הכח הנדרש כדי להתגבר על הבעיה של ישוב המדבר. השילוב של הכורח בנוכחות צבאית בחבל ארץ נרחב ושומם זה, בשמירה על הדרך היחידה לאילת ועל מקורות המים שלה, עם הדגש שנתן הנח"ל לפיתוח החקלאי, איפשר העסקת עשרות חיילים במשימות ישוב הערבה. באופן טבעי התקבצו להיאחזויות אלו מספר לא מבוטל של "משוגעים" לרעיון שלא היה דבר קשה עבורם ובמסירות דבקו במטרה של פיתוח משק במדבר. כמובן שחלק

* מפרסומי מינהל המחקר החקלאי סדרה ה, 1643.

חמורים. לא אשכח את התקפות הארבה שאכל כמעט הכל. אולם המשבר הקשה ביותר היה לאחר שדוד בן־גוריון נטש את תפקידו כראש הממשלה. לרגל צמצומים הכרחיים בתקציב הבטחון (מוכר גם היום) הוחלט לפרק את היאחזות עין־רדיאן. מיואשים ישבנו כמה חיילים וביניהם יחיאל ביטון רכז הגרעין שרצה להתנחל ביוטבתה (לימים נעשה ראש מועצת אופקים), והחלטנו לפנות לבן־גוריון אישית. בפגישה בצרפת בשדה בוקר הצליח מיד לעודדנו באמרו "לא יהיה כדבר הזה!" פולה אשתו שישבה לצידו מיתנה את התלהבותו וציינה: "דוד, אל תשכח שכבר אינך ראש הממשלה". באיטיות, אך בפסקנות ענה: "נכון. אבל לא יתכן שצה"ל יפרק את עין רדיאן". סבורני, וכך שמעתי גם מאלה שהיו קרובים לצמרת, שפנייתו הישירה של בן־גוריון מנעה את פירוק ההיאחזות.

למרות כל הקשים הגעתי למסקנה, בתקופה בה הייתי רכז המשק, שחובה לפתח עת ענף התמר בקצב מוגבר. כל ה"תכונות הרעות" של המקום: החום הגבוה בקיץ, המים המלוחים והקרקע הגרועה לא מנעו ואף, כמו במקרה הטמפרטורה, עזרו לגידול עץ חסון זה. את הביסוס לדעתי זו שאבתי כמובן מה"רבי" שלי, מסטולר, איתו קיימתי יחסים מיוחדים של תלמיד למורו. יחסים שהחלו בפגישתי הראשונה עמו, בהיכנסי לבית ירח, דרך הטיול השנתי שארגן בכתה י"א לנגב כאשר נפגשתי לראשונה עם סבחת עין ראידן, משם לקחנו בהדרכתו דגמי קרקע לעבודת גמר, בה בדקנו את התאמת הקרקעות בסבחה לחקלאות. מקשר זה ומעבודות אלו נבעה החלטתי שאת שירותי בצה"ל אקדיש לישוב סבחת עין רדיאן, במידה וצה"ל יאפשר לי זאת. כמובן שגם סטולר חשב שהתמר יכול וצריך להיות הבסיס למשק החקלאי בערבה. מעודד מפגישה זו נסעתי לקריה להיפגש עם מפקח החבל מטעם הסוכנות, אולם כאן זכיתי בטיפול שונה לגמרי. כפי שמקובל היה על מנהל החבל טען ראשית שכבר בזבזו בערבה יותר מדי ואין מספיק כסף ל"שגעונות" חדשים. כן הוסיף שאינו מוכן לחזור על התרגיל הקשה של ארגון החוטרים לחלומות שלי. בליט ברירה פניתי משם לתחנה לחקר החקלאות, לד"ר חנן אופנהיימר, אבי המטעים הסובטרופיים בארצנו.

הפעלנו עוד "טיפול חקלאי חדש" – מהאיבנטר של צה"ל. בנסיון, שאורגן בקפידה רבה, כי במקצוע זה אי אפשר לעשות טעות שניה, פוצצנו עשרות נקבים בגבס. בנקבים אלו נטענו את החוטרים. השמחה וההתלהבות היו גדולים מפריצת הדרך לשורשי התמר, וכפי שקיוונו גם, לגידול התמר בערבה.

המשימה היתה קשה ולא חסרו משברים

האם ראונדאפ באמת יקר ???

הדברת עשביה חד שנתית
במינון של 100-150 סמ"ק לדונם
ובתוספת 0.5% משטח.
נפח תרסיס 10 ליטר לדונם.

ראונדאפ- הזול והיעיל ביותר

פ ז כ י ם בע"מ
המחלקה החקלאית 03-267161

גם הוא היה בספק לגבי סיכויי הישוב בערבה, בעיקר לא האמין בהיאחזות, וטען שאין חומר ויבוי לתמר ושעדיין אין הוכחה שגידול התמר בערבה יהיה רווחי. עד כמה שתשובתו ציערה אותי הייתי מוכרח להסכים להגיון שבה. אולם כיצד תיבדק הרווחיות מבלי שניטע את החוטרים בערבה?

מיואש מפגישותי אלו חזרתי כמנהגי לסטולר. סטולר הקשיב לי, חשב רגע ואמר שלמצב ישנו רק פתרון אחד וקוראים לו "בן ציון". למרות שפתרון זה לא הופיע בספרי הלימוד לגידול התמר היכרתי מ"סיפורי כנרת", ששמעתי עוד בתיכון בבית"רח. מבלי לבזבז זמן ניגשנו לבנין השכן בכינרת מקום בו גר ה"פתרון". לאחר כמה דקות של שיחה הגיב בן ציון בצורה מפתיעה, הוא הודה לנו על כל מאמצינו ופניתנו אליו ואמר שהוא מקבל את התפקיד. הוא לא חיפש גושפנקא של אף אחד מלבד אישורו המקצועי של סטולר. נפעם מתגובתו, וברגישות לגילו הגבוה וליצר ההרפתקנות שלי, שחפץ להצטרף למסעות החצי חשאיים "להברחת" התמרים, שאלתיו אולי כדאי שגם אני אסע אתו. על כך ענני מיד: לא, אסתדר לבד. אתה תישאר בערבה!

רוצה הייתי לתאר את פעולתי כ"גפרור" של חנה סנש, אולם ברור לי שאת בן ציון לא היה צריך להצית, הוא להט תמיד בחדוות היצירה.

ולבסוף ברצוני להוסיף עוד מילת שבח לזכות מי שסיפק את המימון הדרוש - דב יוסף, שר הפיתוח. הוא ביקר בהיאחזות מדי פעם, תמיד הקשיב לצרכינו, נענה להם והציע עזרה כשפנינו אליו ביחס לתמרים; כשפנה אליו בן ציון אישר לו מיד את כל התקציב שנדרש למימון החזון, וכך היה! תוך שנה נסע בן ציון להכין את כל הנדרש ליבוא של רבבות חוטרים וכשחזר ארצה נהרג בתאונת מטוס טרגית במעגן. חברו של בן ציון, יאני אבידוב, הביא שנה לאחר מכן 63 אלף חוטרי תמרים לישראל, שאיפשרו את פיתוח מטעי התמר בכל ישובי הערבה.

אין ספק שמפעלי ההתישבות שלנו לא תמיד התפתחו בקצב הגיוני ובמסלול הישר אך, תודה לאל, לאורך הזמן הם נעים קדימה. אני חושב שמטעי התמר בערבה כיום מאכזבים אפילו את החלומות של אז.